

NAMANGAN VILOYATI HUDUDIDA TARQALGAN DORIVOR O'SIMLIKLARDAN SHIFOBAXSH ICHIMLIKLAR TAYORLASH SUTLI QUSHQO'NMAS MISOLIDA

Akramboyev Rasuljon Adashovich

Namangan Davlat Universiteti biotexnologiya kafedrasida (PhD.)

Haydarov Muhsinjon Usmonjon o'g'li

Namangan Davlat Universiteti Biotexnologiya fakulteti Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi yo'nalishi I kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada dorivor sutli qushqo'nmas o'simligi urug'ining tarkibini aniqlash va undan shifobaxsh ichimliklar tayorlash tibbiyotda va xalq tabobatida foyalanish yo'llari yoritib berilgan

Kalit so'zlar: dorivor, sutli qushqo'nmas, shifobaxsh ichimlik, tibbiyot, kimyoviy tarkib, tabiiy, choy, xalq tabobati.

ПРИГОТОВЛЕНИЕ ЛЕЧЕБНЫХ НАПИТКОВ ИЗ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ, РАСПРОСТРАНЕННЫХ НА ТЕРРИТОРИИ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ, НА ПРИМЕРЕ

Акрамбоева Расулжона Адашовича

Старшего преподавателя кафедры биотехнологии (PhD)

Наманганского государственного университета

Хайдарова Мухсинжона

Наманганский государственный университет, факультет биотехнологии, магистранты 1 курса, кафедра технологии выращивания лекарственных растений

Аннотация: В статье описаны методы определения состава семян расторопши пятнистой и приготовления из нее лечебных напитков, а также способы использования в медицине и народной медицине.

Ключевые слова: лекарственный, расторопша, целебный напиток, лекарство, химический состав, чай, народная медицина.

PREPARATION OF MEDICINAL DRINKS FROM MEDICINAL PLANTS DISTRIBUTED IN THE TERRITORY OF NAMANGAN REGION ON THE EXAMPLE OF MILK THISTLE

Rasuljon Adashovich Akramboyev

Senior Lecturer of the department of Biototechnology (PhD) of Namangan State University

Khaydarov Mukhsinjon

Namangan State University, Faculty of Biotechnology, 1th year undergraduates, Department of Technology of Growing Medicinal Plants.

Annotation: *The article describes the methods of determining the composition of the seeds of medicinal milk thistle and preparing medicinal drinks from it, as well as ways of using it in medicine and folk medicine.*

Key words: *medicinal, milk thistle, healing drink, medicine, chemical composition, tea, folk medicine.*

KIRISH

Dorivor sut qushqo'nmas – O'zining shifobaxsh xususiyatlari tufayli ko'plab mintaqada iqlimlashtirilgan o'simlik-sut qushqo'nmas ko'pchilik ma'lum va mashhurdir. Asil vatani Hindiston bo'lgan bu o'simlik 2000 yildan beri xalq tabobatida foydalanib kelingan. O'simlikning barglari singan vaqtda ajrab chiqadigan sutsimon suyuqlik sut qushqo'nmas nomini olishiga sabab bo'lgan.

Ko'pchilik ilmiy manbalarda tuproq, dorivor o' simliklarning makro- va mikroelementlar tarkibi [1, 2, 3], ulardan tibbiyotda va xalq tabobatida foydalanish, tarkibida og'ir metallarni to'planishi [4], farmatsevtikada dori vositalari, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish va ularning iqtisodiy samaradorligi hamda tuproq-o' simliklarning biogeokimyoviy xususiyatlari bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan [6]

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Morfologik tuzilishiga ko'ra o'simlik bir yillik va ikki yillik o'simlik hisoblanadi. Balandligi 90-145 sm bo'lib poyasi oddiy ba'zi vakilida shoxlangan tikansiz. O'ziga xos tikanli barglari poyada ketma-ket joylashgan. Barg yaprog'ining chetlari o'yilgan va barg yaprog'ining tikanli bo'lishi o'simlikni turli o'txo'r hayvonlardan himoya qilishga moslashgan. Guli pushti to'q qizil va oq rangda bo'lib 2 jinsli naysimon tuzilishda. Ildiz sistemasi baquvvat o'q ildiz. Mevalari oilasi uchun umumiy bo'lgan doncha meva. Sut qushqo'nmas aslida begona o't o'simlik. Lekin ko'p dorivorlik xossalarini o'zida jamlagani tufayli ekib o'stiriladi.

Xususan, o'simlikni yurtimizning janubiy viloyatlarida ya'ni Surxondaryo va Qashqadaryoda ko'plab maydonlarda ekib o'stirilmoqda.

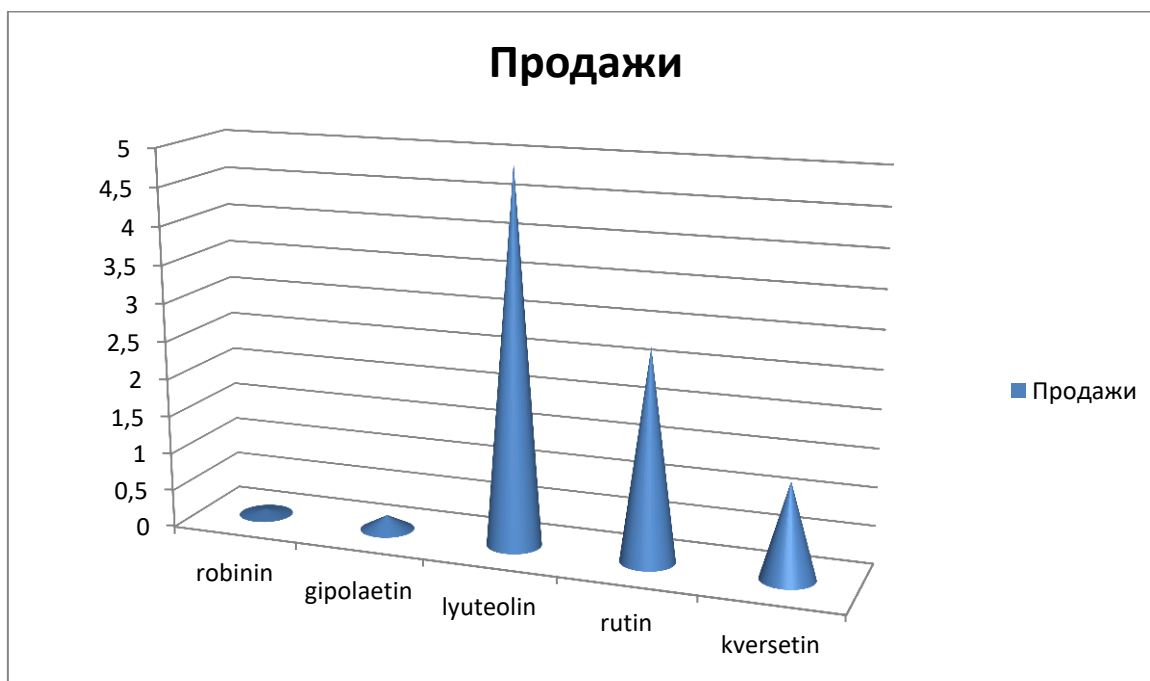
Tadqiqot natijalari:

Qushqo'nmas urug'i ekstraktlarining flavonoid tarkibi

1-jadval

№	Xom ashyo	Flavonoidlar miqdori, mg/100 ml
---	-----------	---------------------------------

	ekstragent nisi	robinin	gipolae	lyuteolin	rutin	kversetin	Umumiy miqdori
1	1:10	0,198	0,22	3,81	3,11	1,71	9,048
2	1:20	0,066	0,19	4,93	2,77	1,26	9,216
3	1:30	0,048	0,17	4,79	2,53	1,05	8,588
4	1:40	0,051	0,051	0,14	4,12	2,04	1,68

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, xom ashyo va ekstragent nisbati 1:20 bo'lganda flavonoidlar maksimal darajada eritmaga o'tadi. Ayniqsa lyuteolin 4,93 mg/100ml-ni tashkil etib, o'rganilayotgan flavonoidlar orasida miqdori yuqori ekanligi aniqlandi. Xom ashyo va ekstragent nisbati 1:40 bo'lganda, flavonoidlar juda kam miqdorda erituvchiga o'tagan va umumiy miqdori 1,68 mg/100ml -ni tashkil etadi. Demak flavonoidlar va flavolignanlar xom ashyo va ekstragent nisbati 1:20 bo'lganda maksimal darajada eritmaga o'tadi.

Shuningdek qushqo'nmas urug'i tarkibidagi aminokislotalar miqdori aniqlandi(2-jadval). Qushqo'nmas urug'i tarkibida 18 ta aminokislota mavjudligi aniqlandi, metionin va gistidin aniqlanmadi. Qushqo'nmas urug'i tarkibidagi aminokislotalar umumiy miqdori 7.09mg/g -ni tashkil etadi. [7]

Qushqo'nmas urug'i tarkibidagi aminokislotalar miqdori

2-jadval

№	Aminokislota nomi	Aniqlangan miqdori, mg/g
1	Asparagin kislota	0,045

№	Aminokislota nomi	Aniqlangan miqdori, mg/g
11	Prolin	0,310
12	Tirozin	0,520

2	Glutamin kislota	0,415
3	Serin	0,062
4	Glitsin	0,057
5	Asparagin	0,581
6	Glutamin	0,193
7	Sistein	0,373
8	Treonin	0,591
9	Argenin	0,403
10	Alanin	0,645

13	Valin	0,680
14	Metionin	-
15	Izoleysin	0,329
16	Leysin	0,340
17	Gistidin	-
18	Triptofan	0,265
19	Fenilalanin	0,565
20	Lizin	0,205

Σ 7,099 mg/g

Labaratoriya sharoitida tayorlangan shifobaxsh ichimlik retsepti

№	Ichimlikning tarkibiy qismi	miqdori	O'lchov birligi
1	Olma konsentrati (69,5%)	200	ml
2	Qushqo'nmas urug'i konsentrati (38%)	20	ml
3	Zanjabil ildizmeva konsentrati (27%)	20	ml
4	Shaker	10	G
5	Limon kislotasi	1,5	G
6	Distillangan suv bilan 1000 ml-ga yetkiziladi		

TADQIQOT NATIJALARI

Sut qushqo'nmas kimyoviy tarkibini asosan flavonoidlar tashkil etadi. Flavonoidlardan silibinin, silikristin, isosilybin, silidianin va silimarin uchraydi. Bundan tashqari tashqari alkaloidlar, saponinlar, yog' kislota oqsil A, E, F, K vitaminlar va B guruhiga mansub darmon dorilar, gistamin, smolalar mavjud. Shu bilan birga makro va mikro elementlar mavjud bo'lib 1 gr moddada 1.16 mg ruh (sink), 16.58 mg kaltsiy, 9.3 mg kaliy, 4.2 mg magniy, 0.08 mg temir moddalari bor.

Qushqo'nmas o'simligidan tibbiyotda va xalq tabobatida ishlatiladi. Xususan yetilgan doncha mevalaridan tibbiyotda spirt va suvli ekstrakti olinadi. Sut qushqo'nmasni dorivorlik xususiyatlari o'zida namoyon qiluvchi organlari ichida urug'lari beqiyos ahamiyatga molikdir. Urug'laridan sovuq presslash jarayonini orqali olingan moylari va o'ziga xos kukunlari ko'plab kasalliklarga qarshi ishlatiladi. Uning urug'lari yuqorida aytganimizdek silimarin flavonoidini mavjudligi tufayli antioksidant va yallig'lanishga qarshi ishlatiladi. Shu xossasiga ko'ra, sut qushqo'nmas o'simligi nazariy jihatdan surunkali yallig'lanishlar, jigarning toksik shikastlanishi, surunkali gepatit, sirroz, yurak qon tomir kasalliklari, o't qopi kasalliklari o't qopidagi tosh shu bilan birga saraton kasalliklarga qarshi ishlatiladi.

Sut qushqo'nmasni surunkali gepatit va sirrozda qo'shimcha ravishda terapiya sifatida, nur va kimyoterapiya kurslaridan keyin tavsiya qilinadi. Chunki sut qushqo'nmas antioksidant xossalari tufayli jigarni zararli

toksinlardan tozalab jigarning yallig'langan hujayralarni kamaytiradi, va jigarni sog'lom hujayralar sonini ko'paytirishga xizmat qiladi. Miya bilan bog'liq bo'lgan turli xil asab kasalliklari davolashda va Parkinson xastaliklarida ham davo choralari sifatida qabul qilinadi. Yoshga bog'liq xotira pasayishini sekinlashtirish holati ham mavjud biroq ,bu holat laboratoriya sut emizuvchilar hayvonlarida amalga oshirilgan va tasdiqlangan bo'lsada, insonlar ustida hali tekshiruv o'tkazishmagan. Sut qushqo'nmas o'simligidan yana insonlar orasida ko'p uchrovchi qandli diabet kasaliga qarshi foydalanilishi mumkin.

O'simlik birikmalari qandli diabet kasaliga qarshi kurashib, to'qimalarni insulin gormoniga sezgirligini yaxshilab, qonda, glyukoza miqdorini kamaytirish va hujayralarda gulkozani gilikogenga aylantirishni ta'minlaydi. Husnbuzarlarni davolashda va immunitetni oshirishda ham foydalanadi. Sut qushqo'nmas o't suyuqlikni ishlab chiqarishni kuchaytirish qobiliyati orqali organizmdagi yog' miqdorini emulsiya keltirish holatini yaxshilab xolisterin darajasini pasaytiradi. Bu xossasi orqali yurak qon-tomir kasalliklari, poliartrit, varikoz tomir kasalliklarini oldini oladi. Bundan tashqari, ona suti ishlab chiqarishni yaxshilab, ushbu jarayonni kuchaytiradi. O'simlikni bu xususiyatini amalga oshirishda uning choylaridan xalq tabobatida foydalanish mumkin. Ya'ni ushbu o'simlikning choy mahsulotlari ona suti ishlab chiqaradigan garmon prolaktinni faoliyatini kuchaytirish qobiliyati mavjud.

TEO'simlik mahsulotini chiqish shakllari: tabletkada, kukun, suvli ekstrakti holida va damlama choylar shaklida chiqariladi.

Har bir o'simlik mahsulotlaridan foydalanishda me'yoriy qoidalariga amal qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu jihatdan sut qushqo'nmas o'simligidan ham mumkin bo'lgan

holatlarda shifokor ko'rsatmasiga binoan qabul qilinadi. Mahsulotni yuqori sezuvchanlik, 18

yoshgacha bo'lgan bolalar, homilador va emizikli ayollarga shifokor ko'rsatmasiga binoan tavsiya etiladi. Mahsulotni qabul qilinganda nojo'ya xolatlar qorin dam bo'lishi, ko'ngil aynishi, bosh og'rihi, ich ketishi yoki ich qotishi holatlari yuz berishi mumkin. Bunday holatlarda shifokorga murojaat qilish kerak.

Sut qushqo'nmas o'simligidan nafaqat tibbiyot sohasida foydalanib qolmay, kosmetologiyada ham soch va tirnoqlar holatini yaxshilash xossalari ega. Ayniqsa sochlarni parvarish qilishda o'simlik yog'i juda yaxshi samara beradi. Uy sharoitida sochlarni laminatsiya qilinadi. Soch hujayralar soni ko'payib, yangilashda, qazg'oqni davolashda va sochlarni jilovlantirib tez o'sishida foydalanadi.

Xalq tabobatida dorivor maqsadlar uchun urug'laridan choy yoki qaynatma tayyorlash mumkin. Mahsulot choyini tayyorlash uchun 1 choy qoshiqda urug'laridan olib 1 stakan qaynoq suv quyiladi va yaxshilab aralashtiriladi, 1-2 soatga damlab qo'yiladi. Shundan so'ng kun mobaynida ovqatlanishdan yarim soat oldin 90 yoki 100 ml kuniga 3 marta issiq shaklda ichish lozim. Mahsulotni qaynatmasini tayyorlash uchun 25-30 g urug'lari ezilib, qaynoq 0,5 litr suvga qo'shiladi. Qaynatma 2 barobar kamayguncha qaynatiladi. Uni bir osh qoshiqdan ovqatlanishdan yarim soat oldin, kuniga 3 marta qabul qilinadi. Qabul qilish vaqti 1 oy mahsulot kukuni ham muhim dorivor eritma tayyorlashda foydalaniladi. Bunda urug'larni ezib kukun holiga keltiriladi. Kukunidan 1 choy qoshiq olib suv yoki sharbat bilan kuniga 2 marotaba ichish kerak. Bundan tashqari kukunini sut bilan ham ichish mumkin. Sut qushqo'nmas yog'i ham juda foydali xisoblanadi[6]

Ovqatdan damlamalari singari yarim soat oldin ichiladi. Shu bilan birga yo'g'ini ovqatga qo'shib iste'mol qilinsa bo'ladi. Yo'g'ini qabul qilish kursi 30-60 kunga mo'ljallangan bo'lib, so'ng 30 kun to'xtatib yana keyin davom ettirish mumkin.

Mamlakatimizda ham sut qushqo'nmas o'simligidan shifobaxsh choylari ishlab chiqarish keng yo'lga qo'yilgan. Xususan Farg'ona viloyatida joylashgan Mehriqiy korxonasi ham yetakchi o'rinda turadi. Bu korxonaning sut qushqo'nmas o'simligidan tayyorlangan choylariga zaytun barglari qo'shib ishlab chiqarilmoqda. Choylarning zaytun barglari bilan qo'shib chiqishiga asosiy sababi yashirin infeksiyali kasalliklarda zaytun barglari infeksiyalarni qarshi tabiiy tanlab oluvchi vosita bo'ladi. Zaytun barglaridagi oleuropein moddasi shu xususiyatni ta'minlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganimizda, bizning asosiy maqsadimiz sut qushqo'nmas dorivor o'simlikni shifobaxsh xususiyatlari to'liq o'rganib mamlakatimizda moslashish imkoniyatlarini kengaytirib sut qushqo'nmas o'simligini plantatsiya markazlarini tashkil etgan holda aholiga sifatli tibbiy mahsulotlarni taqdim etish va shifobaxsh mahsulotlarni (ichimliklarini) tayorlashdir. Chunki kun sayin dunyoda dorivor o'simliklar xomashyosidan olinadigan tabiiy dorilarga talab ortmoqda. Biz nafaqat dori balki kundalik ozuqa mahsuloti sifatida tadbiiq etmoqchimiz. Shu sababli jahon miqyosida, O'zbekistonning tabiiy dorilar o'simliklari xomashyosini brendiga ega bo'lishi bizning oldimizda turgan dolzarb vazifalardandir

REFERENCES:

1. Askarov K., Musayev I., Turdaliev A., Eshpulatov Sh. 2020. Geochemical barriers in irrigated soils and the impact of them on plants. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7, - pp. 3082-3089.
2. Askarov K.A., Turdaliev A.T. Geochemistry of trace elements in the soils of Central Fergana // *Modern scientific research and development*. 2018. - № 5. - p. 42-45.
Ataboyeva X.N., Xudayqulov J.B., O'simlikshunoslik.Toshkent 2018.
3. Valijanovich, M.O., Tuychibaevich, M.I., Turdalievich, A.T., Abdullaevna, K.A. Biogeochemistry Properties of Calcisols and Capparis Spinosa L. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*. Volume 25, Issue 1, 2021, Pages 3227-3235.
4. Isagaliev, M., Abakumov, E., Turdaliev, A., Obidov, M., Khaydarov, M., Abdukhakimova, K., ...& Musaev, I. (2022). Capparis spinosa L. Cenopopulation and Biogeochemistry in South Uzbekistan. *Plants*, 11(13), 1628.
5. Xolmatov H.X., Ahmedov O'.A., *Farmakognoziya*. Toshkent 1995. JOURNAL
6. Turdaliev A., Yuldashev G., Askarov K. and Abakumov E. (2021) Chemical and Biogeochemical Features of Desert Soils of the Central Fergana. *Agriculture (Pol'nohospodárstvo)*, Vol.67 (Issue 1), pp. 16-28.
7. S.D.Akramjonovna (avtoreferat ilmiy izlanishlari)